

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора філологічних наук, професора БАБЕЛЮК Оксани Андріївни
про дисертацію ВАРЧУК Ліани Вікторівни

«Образ оповідача в сучасній англomовній амеріндіанській прозі:
лінгвокультурний аспект», подану до захисту на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 035 Філологія (Івано-Франківськ, 2021. – 248 с.)

Дисертацію присвячено лінгвокультурологічному вивченню художнього образу оповідача в сучасних англomовних амеріндіанських прозових текстах із залученням міждисциплінарного підходу, а саме застосуванням у роботі культурологічного, етнолінгвістичного, наративного, семіотичного та мультимодального підходів.

Теоретико-методологічним підґрунтям роботи стала низка концепцій, у яких художній образ розглядається в аспекті лінгвокультурології та етнолінгвістики, наратології, у ключі положень теорії лексичної і концептуальної семантики, мультимодальної семіотики, і які враховують множинність і відносність інтерпретацій текстової інформації про художній образ.

Актуальність дослідження зумовлена його суголосністю новим тенденціям вивчення взаємодії мови і культури, виявленням лінгвальних засобів відображення етнокультурної картини світу певного етносу в етнонаративах у межах антропоцентричної парадигми. Актуальність рецензованої праці посилюється й підвищеним інтересом науковців до виявлення лінгвокультурного та етносеміотичного підґрунтя оповідацького наративу, зокрема й образу оповідача.

Підтвердженням актуальності теми дисертаційної праці Ліани Варчук є її належність до наукових досліджень колективної теми «Текст і дискурс у лінгвофілософському та когнітивно-семіотичному висвітленні» кафедри англійської філології, перекладу і філософії мови імені професора О. М. Мороховського Київського національного лінгвістичного університету

(реєстраційний номер в УкрНПДІ: 0117U005476, затверджена 28 грудня 2017 р.), а у період з 2019 по 2021 роки дисертація виконується відповідно до профілю науково-дослідної теми «Когнітивні, дискурсивні та культурологічні аспекти сучасної германістики і перекладознавства» кафедри англійської і німецької філології та перекладу імені професора І.В. Корунця Київського національного лінгвістичного університету (номер державної реєстрації в УкрНПДІ: 0117U003776, затверджена 29 вересня 2017 р.).

Об'єктом дослідження обрано образ оповідача сучасних англомовних амеріндіанських прозових текстів у лінгвокультурному висвітленні, а *предметом* слугує етнокультурна природа різних типів оповідачів в сучасних англомовних амеріндіанських прозових текстах.

За *мету* дослідження Ліана Варчук цілком слушно обирає комплексне вивчення лінгвокультурних проявів образу оповідача в сучасних англомовних амеріндіанських прозових текстах крізь призму етнокультурного орнаменталізму.

Погоджуюся з дисертанткою у тому, що, етнопоетика амеріндіанської прози вирізняється своєю етнокультурною орнаменталістикою. Вона «заснована на відчутті поваги до природи, впевненості в тому, що будь-яка дія людини, її наміри або почуття впливають на процеси, що відбуваються у Всесвіті» (стор. 29). Саме така думка знайшла своє втілення у художніх текстах амеріндіанських письменників XX-XXI століття. Тому *матеріалом* дослідження цілком закономірно обрано сучасні англомовні амеріндіанські прозові тексти (Л. Ердріч, Н.С. Момадей, Л. Оуенс, Л.М. Сілко, Л. Хоган) загальною кількістю 3818 сторінок. У таких творах образ оповідача, як стверджує сама авторка, розгортається в різних етнонаративах і, одночасно, як втілення представника певної етнокультури впливає на етноспецифіку наративів аналізованих художніх текстів.

Рецензована робота Ліани Варчук належить до числа тих оригінальних праць, що є наразі особливо затребуваними у вітчизняній наратології та лінгвокультурології. Орієнтуючись на науково значущу ідею про те, що у прозових творах сучасних амеріндіанських письменників, висвітлюються етнокультурні цінності мультикультурного амеріндіанського етносу, їхні традиції, вірування, що актуалізується в системі лінгвокультурем, етнореалій та етноконцептів [Lundquist, 2004], дисертантка звернулася до актуальної лінгвокультурної проблематики відображення етноспецифічного в оповідацькому наративі. З огляду на це образ оповідача в аналізованих у роботі творах тлумачиться як багатоголосний, різнотипний залежно від етнокультури, представником якої він постає у тексті (стор.20).

Новаторство запропонованої концепції полягає, на думку рецензента, в тому, що оповідач трактується у роботі як такий художній образ, розкрити зміст якої можна лише комплексно, урахувуючи культурні, етнокультурні, індивідуально-авторські характеристики, надані цьому образу, а також застосовуючи багатоаспектну методику його аналізу (стор.20).

Наукова новизна дослідження визначається тим, що у ньому запропоновано вирішення важливої і складної проблеми сучасної наратології, яка полягає в обґрунтуванні лінгвокультурної природи оповідача з застосуванням комплексного міждисциплінарного підходу.

Вперше у науковий обіг обґрунтовано поняття «етнопоетика», «етнонаратив», «оповідач етнокультурного наративу», «поетика оповідацького еклектизму», а також «етнокультурна картина світу» та «мозаїчна культура».

Новою є також представлена у роботі й апробована авторкою комплексна методика аналізу образу оповідача в досліджуваних текстах, яка передбачає міждисциплінарний підхід до вивчення оповідацького наративу у лінгвокультурному, лінгвосеміотичному та мультимодальному аспектах.

До *нових доробків* авторки слід долучити і застосування прийому зворотної перспективи, що дозволяє експлікувати міфолорні ознаки художнього образу, для виявлення етноідентичності образу оповідача та його типів.

Новизною вирізняється запропонована у роботі класифікація вербальних засобів (лінгвокультуреми, етнореалії, образи-міфологеми) лінгвокультурної маніфестації образу оповідача в рамках етнокультурного орнаменталізму. Відтак у роботі виділено відповідні типи оповідача в рамках оповідацького наративу (оповідач-маска, оповідач-орнаменталіст, оповідач-скетчер) та простежено їхню мовленнєву специфіку.

У роботі доведено, що сукупність лінгвальних засобів, за допомогою яких оповідач здійснює естетичний вплив для втілення свого ідейно-художнього задуму утворюють той лінгвопоетичний фон художніх текстів, який висвітлює саме ті речі, які мають етнокультурну цінність, постають символами того чи іншого явища, знання про яке приходить із життєвим досвідом людини і передається із покоління в покоління.

Важливими і *новими* вважаю також спостереження авторки щодо символічної природи оповідача англomовних амеріндіанських прозових текстів крізь призму етнокультурної семіотики, зокрема і з позиції теорії етнокультурної мозаїки.

У роботі також достатньо *доказово* і *по-новому* показано, які саме смислотворчі механізми оповідної образності є домінуючими в рамках орнаменталістської стилістики амеріндіанських наративів.

У *теоретичному* плані праця Ліани Варчук слугує суттєвим внеском у розбудову теоретичних засад наратології та етнолінгвістики. Результати дисертаційної праці сприяють розв'язанню питання етнокультурної природи нарації загалом та виявленню смислотворчих механізмів оповідної образності в рамках орнаменталістської стилістики амеріндіанських наративів.

У площині *практичного* застосування результати та матеріали дослідження є цінними для оновлення теоретичних курсів з низки дисциплін, серед яких: «Стилістика англійської мови», «Загальне мовознавство», «Історія американської літератури», а також для створення нових спецкурсів і спецсемінарів з наратології, етнолінгвістики, когнітивної поетики та мультимодальної семіотики.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів та висновків до них, загальних висновків, бібліографії та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 248 сторінки, із них 189 – основного тексту. Бібліографія містить 455 джерел, із них 300 позицій – праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, 96 позицій – джерела іноземною мовою, 44 позиції – лексикографічні джерела та 15 позицій – джерела ілюстративного матеріалу. У тексті дисертації відсутні *порушення академічної доброчесності*.

Структура рецензованої праці чітка, логічно вмотивована, відповідає меті й забезпечує успішне виконання поставлених завдань.

Концепцію дослідження докладно представлено у теоретичній частині дисертації, зокрема узагальнено науковий досвід вивчення образу оповідача крізь призму лінгвопоетики, лінгвокультурології і з позицій етнокультурної семіотики у тому числі (стор. 28-68). Так у першому розділі *«Теоретичні засади дослідження образу оповідача в сучасних англійських амеріндіанських прозових текстах»* викладено основні засади етнопоетики сучасної англійської амеріндіанської прози, подано критичний огляд сучасних наукових підходів до виявлення лінгвокультурної та лінгвопоетологічної природи образу оповідача у досліджуваних англійських текстах крізь призму лінгвопоетичного еkleктизму. Впроваджено, обґрунтовано та введено до наукового обігу поняття «етнопоетика», «етнонаратив», «поетика оповідацького еkleктизму», а також «етнокультурна картина світу» та «мозаїчна культура». Простежено символічну

природу оповідача англомовних амеріндіанських прозових текстів крізь призму етнокультурної семіотики, зокрема і з позиції теорії етнокультурної мозаїки.

Методологічно струнка і виважена побудова другого розділу дисертаційної праці *«Методологічні засади дослідження образу оповідача в сучасній англомовній амеріндіанській прозі»* відіграє роль своєрідного путівника, за яким відбувається розгортання подальших наукових дій та процедур у третьому розділі праці. Тут детально описано етапи комплексної методики аналізу вербальних проявів образу оповідача в сучасній амеріндіанській прозі, серед яких лінгвокогнітивний підхід, стилістичний, концептуальний, лінгвосеміотичний аналіз, наративний метод та мультимодальний підхід.

У третьому практичному розділі *«Лінгвокультурні особливості образу оповідача сучасних амеріндіанських прозових текстів»* обгрунтовано поняття етнокультурного орнаменталізму сучасної англомовної амеріндіанської прози, запропоновано розгорнуту типологію лінгвокультурем та етнореалій як складових елементів образу оповідача, виявлено типи оповідача з огляду на його лінгвокультурну специфіку та описано мовленнєву зону оповідача як принцип текстотворення етнокультурного наративу.

Таким чином, мета дослідження досягнута, поставлені завдання виконано, робота вирізняється логічністю побудови та послідовним викладом концепції дослідження. Основні положення та результати дисертаційної праці пройшли надійну апробацію на наукових засіданнях кафедри англійської філології, перекладу і філософії мови імені професора О.М. Мороховського та кафедри англійської і німецької філології та перекладу імені професора І.В. Корунця Київського національного лінгвістичного університету та на семи міжнародних конференціях.

Теоретичні і практичні результати дослідження дисертантка виклала у чотирьох публікаціях: у наукових фахових виданнях України – 3 (1,94 др. арк.),

у фаховому виданні Європейської держави – 1 (0,55 др. арк.), у збірниках матеріалів конференцій – 7 (1,45 др. арк.). Загальний обсяг публікацій становить 3,94 др. арк.

Віддаю належне рецензованому дослідженню і визнаю його безумовно високі науково-теоретичні здобутки, практичну цінність, своєчасність та оригінальність. Як і будь-яке глибоке дослідження, робота Ліани Варчук дає ґрунт для роздумів та дозволяє висловити деякі побажання на майбутнє щодо поліпшення представлення результатів наукового пошуку.

1. Окреслюючи поняття та категорії, релевантні для дисертації, а саме мовні прояви лінгвокультурної специфіки оповідача в англомовних амеріндіанських прозових текстах в рамках поетики оповідацького еkleктизму, Ліана Варчук послуговується різними термінами як-от: «лінгвокультурема» (стор.123), «етнопоетичні мовні форми» (стор. 32), «етнореалія» (стор. 84, 122), «етнокультурна метафора» (стор. 59), «маркери етнокультурного орнаменту» (стор. 94), «тригери етнокультурних смислів» (стор. 38). На думку рецензента, вони позначають доволі різні поняття, а тому, зважаючи на представлену у дисертації концепцію, варто було б їх певним чином уніфікувати. З огляду на вище сказане, під час захисту хотіла б почути, що позначають зазначені терміни? Які з них вживаються синонімічно?

2. У рецензованій праці образ оповідача витлумачено як «мультинарративний, різномасковий» (стор.145), що цілком відповідає постмодерному розумінню образу оповідача як маски. До слова, в рамках постмодерністської поетики Карл Мальмґрен обґрунтував важливість авторської маски (або образу автора в тексті), яка передбачає постмодерністське розуміння особливої ігрової взаємодії автора і читача в умовах «оповідного хаосу» і «фрагментованого дискурсу» [Ильин, 2004]. Серед виявлених в англомовних амеріндіанських прозових текстах лінгвокультурних типів оповідача (оповідач-орнаменталіст, оповідач-скетчер) (стор.145) Ліана Варчук

виділяє й оповідача-маску, що, на думку рецензента, є загальним терміном постмодерністської поетики і не зовсім точно відображає етнокультурну специфіку оповідача. Хотілося б почути, як етнокультурна ідентичність оповідача досліджуваних текстів відображена саме у цьому оповідному типі.

3. Цілком погоджуємося з дисертанткою у тому, що «мозаїчна культура» не є випадковим явищем у сучасному американському суспільстві (стор.54). Під час опису лінгвопоетологічних проявів етноідентифікації оповідача в англомовних амеріндіанських прозових текстах авторка стверджує, що «в образах оповідача аналізованих у роботі текстах мозаїчно поєднуються етнокультурні цінності амеріндіанського народу і цінності нового американського суспільства» (стор. 54). Під час захисту хотілося б почути культурні цінності яких етносів чи етногруп аналізувалися в роботі і за допомогою яких лінгвопоетичних засобів вони проявляються в межах етнокультурної канви наративу. Прошу навести конкретні приклади.

Наведені міркування мають дискусійну природу і жодним чином не впливають на загальне позитивне враження від дисертації, а скоріше відображають сьогоденні проблеми наратології та лінгвокультурології, до вирішення яких долучилася Ліана Варчук.

Усі публікації авторки повною мірою відображають основні положення роботи. Їхній зміст свідчить, що дисертація Варчук Ліани Вікторівни відзначається логічною завершеністю, виконана з залученням нового, ще малодослідженого фактичного матеріалу й сучасних методів дослідження в рамках мультимодального підходу, які забезпечують достовірність отриманих результатів. Авторка виявила лінгвістичну ерудицію, знання не тільки досліджуваної галузі науки, а й багатьох інших наук феноменологічного спрямування, та здібність до самостійного аналізу.

Усе це дає підстави для загального висновку про те, що дисертація Варчук Ліани Вікторівни *«Образ оповідача в сучасній англомовній*

амеріндіанській прозі: лінгвокультурний аспект», є завершеним, самостійним дослідженням актуальної проблеми сучасного мовознавства, яке відповідає вимогам пп.9-18 Постанови «Про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 р., а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов та перекладознавства
навчально-наукового інституту психології
та соціального захисту
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності
ДСНС України

Оксана БАБЕЛЮК

Підпис доктора філологічних наук, проф. Оксани Андріївни Бабелюк
з а с в і д ч у ю :

Учений секретар
Львівського державного університету
життєдіяльності ДСНС України

Роман ЛАВРЕЦЬКИЙ

